

GAVELLINA REŽIJA
GOSPODE GLEMBAJEVIH MIROSLAVA KRLEŽE
U SLOVENSKOM NARODNOM KAZALIŠTU U TRSTU
U SEZONI 1951./52.

Fedora Ferluga-Petronio

Izvedba predstave *Gospode Glembajevih* Miroslava Krleže, koju je režirao Branko Gavella u sezoni 1951./1952. u *Slovenskom narodnom kazalištu* u Trstu (zapravo je izvorno ime tog kazališta na slovenskome glasilu *Slovensko narodno gledališče za Svobodno tržaško ozemlje*), bila je veliki događaj za tršćansku slovensku manjinu i zbog Krležina djela i zbog samog redatelja Branka Gavelle. Ali, da bismo mogli bolje shvatiti kakvi su bili uvjeti u kojima se uprizorilo Krležino djelo u tadašnjoj sezoni, u godinama odmah poslije Drugoga svjetskog rata, trebamo najprije upoznati uvjete u kojima je u ono doba djelovalo tršćansko kazalište slovenske manjine.

Djelatnost slovenskog tršćanskog kazališta prekinuta je 13. srpnja 1920. godine, kada su fašisti u Trstu zapalili Slovenski narodni dom *Balkan*. To je bila velika zgrada u samom središtu Trsta u kojoj su se, osim spomenutog kazališta, nalazili hotel, restoran i banka. Ova restaurirana zgrada (ul. Fabio Filzi 14) pripada danas Fakultetu za prevoditelje i tumače

Trščanskog sveučilišta. Tu se nedavno¹ također odvijao i simpozij posvećen povjesničaru književnosti Ivi Frangešu. Prema dogovoru, slovenska manjina danas može koristiti jednu manju dvoranu u prizemlju te zgrade, odnosno, Slovenci mogu ondje organizirati neke svoje manifestacije, prije svega predstavljanje knjiga, dok se novi Narodni dom, pod imenom *Kulturni dom*, dogradio tek 1964., odnosno 44 godine poslije njegova uništenja, na suprotnoj strani grada (ul. Petronio 4).

Poslije Drugoga svjetskog rata, kazališni se život slovenske manjine odmah obnovio već u sezoni 1945./46., a kazališni ansambl morao je, zbog pomanjkanja vlastite zgrade, vježbati po privatnim kućama ili u improviziranim prostorijama, dok su se same predstave odvijale u dvoranama perifernih zgrada ili društava. Tek u šestoj sezoni (1950./51.) i u sedmoj (1951./52.), a to znači upravo onda kada je odigrano Krležino djelo *Gospoda Glembajevi* u Gavellinoj režiji, anglo-američka vojna uprava dozvolila je da se predstave slovenskog kazališta održavaju u savezničkom Auditoriju, tj. u zgradi dostupnoj ustanovama koje nisu imale vlastitu dvoranu. Moramo se, naime, sjetiti da je tada Trst bio slobodan grad s posebnim međunarodnim statusom (Slobodni teritorij Trsta/STT – Svobodno tržaško ozemlje/STO) pod anglo-američkom upravom. STT je prestao postojati 25. listopada 1954. sporazumom između Jugoslavije i Italije, SAD-a i Velike Britanije, a njegov je teritorij podijeljen između Italije i Jugoslavije.²

U takvim se uvjetima snalazio Branko Gavella s trščanskim slovenskim ansamblom koji je upravo tada slavio svoju 50. premijeru u poslijeratnim godinama te istovremeno 25. godišnjicu glumice Eme Starc koja je u Krležinom djelu odigrala ulogu barunice Castelli-Glembay.

---

¹ 20. travnja 2012. godine

² O slovenskome narodnom kazalištu u Trstu u poslijeratnom razdoblju usp. Budal, A., *Ob petdeseti premieri Slovenskega narodnega gledališča v Trstu u Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča za Svobodno tržaško ozemlje*, Jubilejna številka, Leto VI, 1951./52., str. 18-22.

U glavnim su ulogama u Krležinoj drami, osim spomenute Eme Starc, nastupili sljedeći glumci:

Ignacij Glembay	Modest Sancin
Leone Glembay	Rado Nakrst
Sestra Angelika Glembay	Zlata Rodoškova
Titus Andronicus Fabriczy-Glembay	Joško Lukeš
Puba Fabriczy-Glembay	Jože Babič
Pavel Altmann	Stane Raztresen
Alojzije Silberbrandt	Ljudevit Crnobori.

Scenograf je bio Jože Cesar, a prijevod je iz pera Frana Albrehta.

Ako su se tada tršćanski glumci susreli s vrsnim Krležinim redateljem Brankom Gavellom, i on je dobio priliku upoznati vrsne glumce koji su skoro svi bili pobjegli za vrijeme fašizma iz Trsta u Kraljevinu SHS (kasnije Kraljevinu Jugoslaviju), pretežno u Maribor, a poslije rata vratili su se u rodni grad te osnovali odličan ansambl koji je u sedam sezona do 1951./52. uprizorio mnogo slovenskih klasika (Cankara, Linhart, Jurčiča, Krefta), slavenskih autora (Držića, Krležu, Nušića i Gogolja), europskih klasika (Shakespeare, Molière, Goldonija, Ibsena).³ A mnogi među tim glumcima proslavili su se kasnije također kao kazališni redatelji, filmski glumci i redatelji (kao npr. Modest Sancin, Rado Nakrst, Joško Lukeš i Jože Babič).

Predstava *Gospode Glembajevih* pod vodstvom Branka Gavelle doživjela je kod slovenske tršćanske publike izniman uspjeh. Tršćanski su Slovenci tada prvi put upoznali Krležino remek-djelo, u režiji najboljeg poznavatelja te interpretira Krležina dramskog opusa. Oduševila ih je

---

³ Za precizan popis uprizorenih dramskih djela u Slovenskom narodnom kazalištu u Trstu u razdoblju od 1945. do 1951. usp. *Doslej smo uprizorili, op.cit.*, str. 28-30.

odlična izvedba, a posebno ih je privukao Krležin jezik koji u tom djelu vrvi odlomcima na njemačkom jeziku.

Dvije odlične kritike iz pera kazališnoga i književnog kritičara te romanopisca i dramatičara Vladimira Bartola (1903. – 1967.) svjedoče o tom iznimnom uspjehu.

Prvi je članak izišao 17. listopada 1951. u *Primorskom dnevniku*, tri dana poslije premijere koja se održala 14. listopada, a kojoj su uslijedile još dvije reprize te kasnije gostovanje u Ljubljani. Članak pod naslovom *Nova velika afirmacija Slovenskega narodnega gledališča. Miroslav Krleža: Gospoda Glembajevi* zaista je opširan.

U tom se članku Bartol sjeća da je prije dvadesetak godina napisao za časopis *Modra ptica* kritiku Krležinih *Glembajevih*, također u Gavellinoj režiji u Mariboru. Nikad ne bi mislio da će doživjeti istu predstavu s istim redateljem dvadeset godina poslije u Trstu s ansamblom Slovenskog narodnog kazališta. Već tada se oduševio Krležinim djelom te o redatelju zapisao:

»Zdelo se mi je, kot da bi se bil dotaknil igralcev in odra s čarobno palico. Igralci, ki sem jih poznal že deset let, so bili kakor izpremenjeni, da si jih komaj spoznal. Dialogi in besede so se zdeli, kot da bi bili napisani nalašč zanje. In gledalci kot da smo bili potegnjeni v začaran krog. Vse, od avtorjeve visoko dramatične stvaritve do režiserja in interpretov, vlog, je tvorilo eno samo nerazdružljivo zlitino.«

A o trščanskoj predstavi u spomenutom članku piše:

»Dejstvo je, da je ostal Miroslav Krleža še zmerom najboljši polnokrven in najboljši popoln jugoslovanski dramatik.«

A o Gavelli:

»Režiser dr. Branko Gavella, najboljši poznavalec in interpret Krleževih odrskih stvaritev, je dal iz sebe vse, da je iztisnil iz igralcev našega ansambla najvišje, kar so doslej s svojim talentom pokazali. K temu naj pripomnim, da je bila repriza še bolj zaokrožena, v posameznih stvaritvah še bolj izdelana

kot nedeljska premjera, ko so igralci morali zaradi pomanjkanja lastne hiše stopiti na oder tako rekoč brez generalke.«

U istoj kritici hvali glumca Rada Nakrsta kao izuzetnog Leona Glem-baja koji je s tom ulogom postigao vrhunac svoje karijere.

Najviše se raspisao o slavljenici Emi Starc u ulozi barunice Castelli-Glembaj. Ema Starc tom je ulogom u Slovenskom narodnom kazalištu proslavila 25. obljetnicu svoje glumačke karijere. Prije rata bila je jedna od glavnih glumica u Mariborskoj drami, poslije njemačke okupacije Mari-bora preselila se u Ljubljano, gdje je nastupala dvije sezone u Ljubljanskoj drami, a odmah potom otišla u partizane. Poslije rata zaposlila se u Trstu u Slovenskom narodnom kazalištu i odigrala niz ženskih glavnih uloga slovenskih i drugih autora.

O slavljenici i njezinoj briljantnoj ulozi barunice Castelli piše Bartol i u svom drugom članku u *Ljubljanskom dnevniku*, 27. listopada 1951., objavljenom pod naslovom *Tržaško pismo*, uoči gostovanja slovenskog tršćanskog ansambla u Ljubljanskoj drami 30. i 31. listopada. U tom članku donosi ponovno odličnu kritiku tršćanske predstave *Glembajevih*, objavljene u *Primorskom dnevniku*, te istovremeno opisuje teške uvjete u kojima djeluje tršćansko narodno kazalište i dragocjenu ulogu koju ono ima za slovensku manjinu.

Ovom je prilikom i Gavella napisao tri članka o svom gostovanju u Trstu. Dva su članka izišla u samom kazališnom listu Slovenskog narodnog kazališta u Trstu u slovenskom prijevodu pod naslovima *Krleža in gledališče*⁴ te *Igralec in njegova umetnost*.⁵ Treći je članak objavljen pod naslovom *Glembajevsko tršćanske varijacije* u časopisu *Hrvatsko kolo*.⁶

U prvom članku govori o realističkim i fantastičnim elementima te o simbolizmu u Krležinu opusu. Za dobru realizaciju Krležinih djela svi

---

⁴ Usp. *op. cit.*, str.12-16.

⁵ Usp. *op.cit.*, str. 37-46.

⁶ *Hrvatsko kolo*, godina V., veljača 1952., broj 2., str. 81-88.

elementi moraju biti usklađeni u jednu cjelinu – kako glumci, tako i redatelj. Na kraju uspoređuje Cankarovu i Krležinu dramatičnost. Dramatičnost ostaje kod Cankara izvan njegovih likova, dok je kod Krleže u njihovoj unutrašnjosti.

U drugom članku spominje sa zahvalnošću tršćanske glumce, daje im nekoliko savjeta i ističe prije svega iznimnu ulogu koju ima njihovo kazalište u očuvanju slovenske kulture na graničnom području.

U trećem članku govori o tome da je njegov dolazak u Trst s predstavom *Glembajevih* bio nekako predestiniran, jer su Glembajevi na jedan ili drugi način bili vezani uz Trst i uz Mediteran. Glembajevi, doduše, nisu bili Mediteranci, niti ljudi s Jadrana, ali Gavella je ipak uvjeren da su mnogi od Glembajevih živjeli i proživjeli velik dio svog života u vezi s Trstom. Mnogo toga što se kod Krleže krije pod izrazom »Grci« ili »Mlečani« nije zapravo ništa drugo nego neko tršćansko izdanje i tih Grka i tih Mlečana, iako Krleža u svojim glembajevskim fragmentima Trst ne spominje često.

Gledajući Glembajeve, vidimo stalnu i nužnu tendenciju miješanja glembajevske krvi sa stranom krvi. Međimurski Glembajevi, otrešavši sa sebe primitivnost svoje provincijalne omeđenosti, morali su u vrtlogu svojih obiteljsko-kapitalističkih ambicija tražiti miješanje sa stranim elementima. I stari Glembay, naime, u jednom vrlo naglašenom momentu drugog čina predbacuje Leonu njegovu daniellijevsku, grčko-mletačku krv.

I da se vratimo k našim tršćanskim glumcima. U kazališnom nas listu Jaroslav Dolar, člankom pod naslovom *Po gostovanju tržaškega gledališča*, upoznaje s mariborskom predstavom *Gospode Glembajevih*, također u Gavellinoj režiji, koja je prethodila tršćanskoj u dvije reprize.⁷ Dolar ističe odličnu interpretaciju Rada Nakrsta u ulozi Leona Glembaja,

---

⁷ Usp. *Gledališki list Slovenskega narodnega gledališča za Svobodno tržaško ozemlje*, Jubilejna številka, Leto VI, 1951/52, str.31-32.

koji se u svojoj interpretaciji oslonio na mletačko-grčki izvor svoga lika i time podcrtao ljubav prema majci te mržnju prema barunici Castelli.

Spomenula bih ovom prilikom da se glumac Rado Nakrst, koji se toliko proslavio interpretacijom Leona Glembaja, rodio u Trstu 1906. u samoj zgradi Narodnoga doma, u onoj zgradi koju su fašisti uništili 1920. Tamo mu je otac Rudolf bio činovnik u već spomenutoj banci iste zgrade. Kao da mu je već time bio suđen umjetnički put te s time uloga grčkog-mletačkog-»tršćanskog« Leona Glembaja.

Tršćanska predstava *Gospoda Glembajevi* u režiji Branka Gavella u Slovenskom narodnom kazalištu u sezoni 1951./52. bila je svakako od iznimne važnosti i za tršćanski slovenski ansambl, koji je imao priliku raditi pod vodstvom najboljeg interpretata Krležina dramskog opusa, i za samoga Gavellu koji je tako mogao upoznati i teške uvjete u kojima je radio kazališni ansambl slovenske manjine u poslijeratnim godinama.

LA REGIA DI BRANKO GAVELLA
DEL DRAMMA *GOSPODA GLEMBAJEVI* DI MIROSLAV KRLEŽA
NEL TEATRO NAZIONALE SLOVENO DI TRIESTE
NELLA STAGIONE 1951/52

R i a s s u n t o

La rappresentazione del dramma *Gospoda Glembajevi* (*I signori Glembaj*) di Miroslav Krleža al Teatro nazionale sloveno (Slovensko narodno gledališče) di Trieste nella stagione 1951/52 per la regia di Branko Gavella fu di eccezionale importanza sia per il complesso del suddetto teatro sia per il regista Gavella. Il complesso teatrale della minoranza slovena di Trieste ebbe in questa occasione modo di conoscere uno dei capolavori teatrali di Miroslav Krleža e di rappresentarlo sotto la direzione del migliore conoscitore ed interprete dell'opus teatrale krležiano. A sua volta Branko Gavella conobbe le condizioni in cui era costretto

a lavorare il Teatro nazionale sloveno che non aveva un suo edificio per le prove e nemmeno per le stesse esecuzioni teatrali. La minoranza slovena era stata infatti privata della sua Casa di cultura, il *Balkan*, nel centro di Trieste, il 13 luglio del 1920, quando le dettero fuoco i fascisti. L'attività teatrale fu ripresa subito dopo la fine della seconda guerra mondiale in condizioni disagiate, con rappresentazioni in locali di fortuna in periferia, finché l'Amministrazione angloamericana non dette a disposizione al complesso una sala, l'*Auditorium*, concessa a tutte quelle istituzioni prive di un proprio locale.

All'epoca Trieste era una città libera in base ad un trattato internazionale sotto l'Amministrazione angloamericana. Il Territorio libero di Trieste (TLT) cessò di esistere il 25 ottobre del 1954 con l'accordo fra Italia e Jugoslavia, gli Stati Uniti e la Gran Bretagna, mentre il suo territorio fu diviso fra Italia e Jugoslavia. La *Casa di cultura slovena* (il *Kulturni dom*) fu ricostruita appena nel 1964, 44 anni dopo l'incendio del *Balkan*, ma era di dimensioni ridotte rispetto a quella andata distrutta e si trovava lontano dal centro cittadino.

Il dramma *Gospoda Glembajevi* riscosse un grande successo presso il pubblico e la stampa slovena di Trieste. Lo scrittore e critico teatrale Vladimir Bartol stilò due recensioni molto favorevoli sul »Primorski dnevnik« di Trieste e sul »Ljubljanski dnevnik« di Lubiana. Da parte sua Gavella scrisse tre articoli, due nello stesso programma di sala lodando l'interpretazione degli attori del complesso sloveno che proprio in quell'occasione celebrava la cinquantesima prima teatrale dalla fine della guerra, nel periodo fra il 1945 e 1951, ed il venticinquesimo dell'attività teatrale di una delle sue migliori attrici, Ema Starc. Il terzo articolo apparve sulla rivista »Hrvatsko kolo«. In questo contributo Gavella fece delle riflessioni sui potenziali legami che la famiglia di imprenditori Glembaj avrebbe potuto avere con la città mediterranea di Trieste.

La rappresentazione del dramma krležiano *Gospoda Glembajevi* con la regia di Branko Gavella al Teatro nazionale sloveno di Trieste nella stagione 1951/52 fu per la minoranza slovena uno degli avvenimenti culturali più importanti del dopoguerra.